

OECONOMUS
GAZDASÁGKUTATÓ
ALAPÍTVÁNY

OECONOMUS ELEMZÉSEK

A JÁRVÁNYOK HOSSZÚ TÁVÚ GAZDASÁGI HATÁSAI

Jelen elemzés két korábbi pandémia gazdasági és társadalmi előzményeit, sajátosságait és utóhatásait igyekszik számba venni. A fekete halál és a spanyolnátha sajátos megközelítésével a célkitűzésünk azt, hogy a jelenlegi új típusú koronavírus-járványt is könnyebben megérthessük, annak lefolyását tanulmányozva esetlegesen felkészülhessünk a változó gazdasági és társadalmi viszonyokra, többek között az átalakuló munkaerőpiacra, a fogyasztási szokásokra. A fekete halál kapcsán a városi zsúfoltságra, az agglomerációs kérdésekre, és a korabeli társadalmi viszonyokra hívjuk fel a figyelmet, a spanyolnátha esetében pedig arra a tényre, hogy az egyébként is munkaerőhiánnyal küzdő munkaerőpiacot, hogyan alakította át a pandémia. Többek között erősödött a nők munkavállalási hajlandósága és egy sor olyan társadalmi és gazdasági hatás született, amely még ma is jellegadóan meghatározza a világ gazdaság különböző országait.

2021. JÚLIUS

A járványok hosszú távú gazdasági hatásai

Pásztor Szabolcs

Objektív tényezők miatt 2020-tól kezdődően egyre több esetben figyelhető meg a spanyolnátha és az új típusú koronavírus-járvány körülményeinek összehasonlítása. Az okok nagyrészt érthetőek, hiszen ezen két járvány között mindössze száz év telt el. Más járványok is voltak azonban és a fekete halál például több száz évvel a spanyolnátha előtt zajlott le, és bármilyen összehasonlításban ezt is érdemes szerepeltetni.

Ismeretes, hogy a spanyolnátha 1918 és 1920 között három éven át pusztított világszerte, míg az új típusú koronavírus-járvány „csak” 2019 vége óta van jelen hétköznapjainkban. Korábban a történelemben volt már példa olyan vírusjárványra, mely nem másfél, kettő, vagy három évig, hanem akár hat évig tartott, és arányaiban jelentősen több áldozatot szedett Európában, mint éppen a spanyolnátha, vagy a COVID-19. Az 1346 és 1353 között zajló járvány, a „fekete halál” éppen ilyen hosszan tartó pandémia volt és elsősorban Európát és Ázsiát sújtotta. A kontinensünket egyébként már a középkorban és a nagy felfedezések korában is sújtották járványok, ezek tehát nem csak a modern kor „szüleményei”.

Az elemzés arra világít rá, hogy a járványok teljes megértéséhez nélkülözhetetlen a korabeli gazdasági és társadalmi viszonyok egzakt feltérképezése. Elsőként a fekete halál időszakának viszonyait mutatjuk be, melynek segítségével jobban megérthető a pandémia „utóélete” és hatásainak komplexitása is. Ezt követően a nagyjából 100 éve lezajlott spanyolnátha néhány, többször elnagyolt, vagy elfeledett aspektusait vesszük górcső alá és felhívjuk a figyelmet a tényre: a járványok sokszor markáns társadalmi és gazdasági változások elindítói, vagy éppen katalizátorai.

Az elemzés pedig azzal zárul, hogy felhívja a figyelmet arra a tényre, hogy érdemes a járványok lefolyásán és a statisztikai adatokon túl arra is figyelmet fordítani, hogy milyen komplex változások mennek végbe a gazdaságban és a társadalomban és ezek mennyire maradnak tartósak.

A fekete halál gazdasági és társadalmi hatásai

A fekete halálnak nevezett pestisjárvány elsősorban Európában okozott jelentős halálozásokat, noha a korokozó baktérium kezdetben leginkább a Közép és Kelet-Ázsiában honos olyan rágcsálók bolhájában volt megtalálható, mint például a patkányok. A ruházat is alkalmas volt azonban arra, hogy abban a bolha megtelepedjen. A pestis kapcsán az elsődleges probléma az volt, hogy a baktérium elváltozást idézett elő a bolha szervezetében, aminek következtében a rovar, a kórokozóval együtt, visszaöklendezte a kiszívott vért a rágcsáló sebébe, és így megfertőzte az állatot. Ezt követően a rágcsáló elpusztult, a rovar pedig új gazdatestet keresett, amelyre az ember szolgált a legalkalmasabbnak. A fekete halálnak ezt követően három altípusa jött létre: (i) bubópestis, (ii) tüdőpestis, (iii) szeptikémiás pestis (Porter, 1999).

A betegség felbukkanása annak idején váratlanul érte Európát, amely a lakhatási körülmények és a fennálló egészségügyi- életviteli körülmények miatt kiváló terepnek bizonyult a bolha számára (1. ábra). Európát abban a korban olyan sajátosságok jellemezték, amelyek nagymértékben hozzájárultak a pestis terjedéséhez és ahhoz, hogy a betegség az európai gazdasági és társadalmi viszonyokat még évekkel később is befolyásolja. Ezek a tényezők a következők voltak:

- Az utcák zsúfoltsága és keskenysége.
- A higiénia nem játszott meghatározó szerepet az emberek mindennapi életében. Mosakodásra például hetente csak egy-két alkalommal került sor.
- A lakosság életvitele merőben szennyező volt. A hulladékot rendszerint az utcán hagyták és nem távolították el. Ezáltal az utcákat leginkább bűz jellemezte.
- Az iparosok munkáinak következtében a folyók és vizek szennyezettek voltak, így a kutak többsége is. A lakosság ugyanakkor ezekből a forrásokból tudott csak vízhez jutni.
- A folyamatos éhínség és a fennálló feudális társadalmi körülmények és függés miatt a lakosság immunrendszere folyamatosan gyenge volt.
- Akkoriban az orvostudomány sem rendelkezett olyan tudással, mely a vírus kérdésében érdemben állást tudott volna foglalni.

1. ábra: A fekete halál terjedése Európában 1346 és 1353 között

Forrás: Cesana et al. (2016)

Mindezek türkében valóban egyértelmű, hogy miért is volt jó táptalaja Európa a pestis terjedésének és miért volt annyira magas a halálozási rátája. Ráadásul az akkori időszak társadalmi és politikai rendszere is nehezen tudta kezelni a kihívásokat (Langer, 1964).

Akkoriban Európa társadalmi berendezkedése egyértelműen feudális volt, melynek fontos jellemzője volt a királyi és a nemesi uralom, az azoktól függő jobbágyok tragikus életkörülményei, és a korábban említett hétköznapi életet befolyásoló lakhatási körülmények. Ennek következtében a fekete halál mintegy öt évig tombolt Európában. A járványban a világ lakosságának mintegy 30-60 százaléka veszett oda, tehát az akkori Föld lakosságából 75-200 millió ember halála társítható közvetlenül a

pandémiához. A halálozások számának emelkedésével a Föld korabeli 450 milliós népessége 350 és 375 millió fő közé csökkent.¹

Ahhoz, hogy a pestisjárvány időben elhúzódjon Európában, még egy fontos tényezőt ki kell emelnünk, ez pedig az akkor európai birodalmak harci kultúrája.

Ahogy Ázsiában az élelem ellátás egyik legmeghatározóbb eleme volt (és maradt is) a rizs, úgy Európában elsősorban olyan növényeket és állatokat fogyasztottak a korabeli lakosok, melyekhez jelentősen nagy kiterjedésű földekre volt szükség. Míg Ázsiában a rizst jellemzően kis területen, olykor emeletesen is lehet(ett) termesztetni (példaként a Mekong folyó mentén meglévő rizsföldek) addig az európai élelmiszerek termesztéséhez kimondottan szükségesek voltak a nagyméretű földterületek. A példák egyértelműek: a szántóföldek fontosak a búzatermesztés szempontjából, a legelők pedig a szarvasmarhatartás számára.

Az európai lakosságnak egyértelműen nagymértékű szabad földekre volt szüksége az élelmiszerek előállításához, míg a példaként említett délkelet ázsiai Mekong menti területeken élőknek nem volt szükségük nagy területhez az élelmiszer előállításához. Sem a rizs, sem a hal, mely mind a Mekong, mind a tengerek mentén megszerezhető volt nem jelentett túlzottan nagy kihívást. Európában ezzel szemben olyan nehézségek voltak megfigyelhetők, amelyek inkább kezelhetetlenné, mintsem könnyen orvosolhatóvá tették a járvány gyors visszaszorítását. Ilyenek voltak többek között az alábbiak:

- Európa már akkor is kicsi kontinensnek számított, viszonylag nagy lakossággal.
- Az élelmezés ellátáshoz nagy termőföldekre volt szüksége az adott birodalmaknak.
- A vízbázis szennyezettsége gyengítette a betegségekkel szembeni ellenálló képességet.

A fentiek tekintetben érthetővé válik, hogy Európában belül miként és miért játszott meghatározó szerepet a földterületek és a stratégiai szempontok (például kikötők, nyersanyaglelőhelyek) megszerzése, míg Ázsiában elsősorban munkaerőre és nem újabb területekre volt szüksége a háborúban éppen nyertes félnek. Az európai háborúban ezzel szemben többek között a termőföldek, a nyersanyaglelőhelyek

¹ <https://www.historyofinformation.com/detail.php?entryid=2090> (2021.06.19)

(arany, ezüst, só), és a kereskedelmi csomópontok (tengerpartok, kikötők) megszerzéséért folytak háborúk egészen 1918-ig. Ezen harcok azonban magas halálozási számokat eredményeztek, melynek egyik következménye volt a harcmezőn hagyott tetemek kimagasló száma is. A holttestek nem megnyugtató kezelése, továbbá a fentebb említett fennálló rossz életkörülmények és a feudalizmus társadalmi rendszere mind megnehezítették azt, hogy a járványt Európában gyorsan és aktívan képesek legyenek kezelni az országok.

A járvány(ok) terjedésében szerepe volt továbbá a földrajzi dimenzióknak is, melyet feltétlenül ki kell emelnünk. Tény, hogy a Föld hat kontinense közül öt lakott, ebből az ötből pedig mindegyik kontinensen megoszlik a lakosság aránya. Ez alatt az értendő, (gondoljunk csak Ausztráliára) hogy a lakosok abban az esetben is, ha például egy nagyvárosról beszélünk, mint például Sydney, jellemzően nagyobb távolságra laknak egymástól. Mindez nincsen másként Afrikában, vagy Amerikában sem, legyen szó Brazíliáról vagy Kanadáról, ahol a lakosság jelentős része a déli határvidék mentén (Montréal, Toronto, Ottawa, Vancouver) él. Lantin-Amerikát ugyancsak megemlíthetjük, ahol egy hegység, az Andok választja el a nyugati tengerpartot a keleten meglévő őserdőtől. Közép Ázsiában szintén megfigyelhető a földrajzi megosztás, ahol a nomád körülmények között élő törzsek (a XIX. századtól jelentős orosz befolyás alatt) között szintén sivatagos környezet és egy nagyobb tó, a Kaszpi-tenger helyezkedett el. Ezen túl a Kaukázus is elválasztja egymástól a közösségeket. Európában ugyanakkor mások voltak és maradtak a domborzati viszonyok, ez pedig fontos szereppel bírt a járványok lefutása kapcsán is.

A fentiek figyelembe vételével tehát észrevehetővé válik, hogy Európában mi volt és bizonyos esetekben mi maradt a legnagyobb akadály a betegségek és a járványok kezelését illetően. Több szempontból Európához hasonlítható Kína és India is. Kína kivételessége abban is rejlik, hogy Európához hasonlóan a pestis, a spanyolnátha, és az új típusú koronavírus-járvány is egyaránt felbukkant az országban, olykor hasonlóan magas áldozatokat eredményezve, mint Európában. India is nagyban hasonlított Európához ebben a tekintetben az elmúlt kétszáz év során.

Legyen szó a fekete halálról, a spanyolnátháról, vagy éppen az új típusú koronavírusról, mindegyik Ázsiából származott, a legnagyobb pusztítást pedig legtöbbször Indiában, Kínában, olykor Oroszországban, az USA-ban, és

természetesen Európában végezte. Annak megértéséhez, hogy mégis mindez miért volt lehetséges, figyelembe kell venni az adott ország földrajzi elhelyezkedését is.

Ázsia két legnagyobb országa Kína és India, Kína esetében azonban sajátos mintázatot mutat a lakosság földrajzi eloszlása. Egészen pontosan a lakosság az ország keleti részén koncentrálódik. Ennek elsősorú oka, hogy az ország nagy részét hegyek és a Góbi-sivatag teszi ki. Megművelhető föld, és a kereskedelem szempontjából kedvező hajózható folyók azonban csak az ország keleti részében található, mely folyókon keresztül a Sárga-tengerre és a Dél-kínai-tengerre lehet kijutni. Mindez kedvez a kereskedelem és a hadiflotta kiépítése szempontjából is. Ami azonban kedvező az egyik oldalon, hátrány a másikon.

A földrajzi adottságok és a gazdasági meghatározottságok miatt a lakosság a keleti parton kényszerült letelepedni, tehát a népesség jelentős része egymáshoz relatíve közel él és egyfajta kapcsolati hálót alkot. Egy esetleges vírus megjelenésekor a lakosságon könnyedén „végigfut” a járvány, ugyanis nincsenek olyan gátló tényezők, melyek nehezítenék a vírus terjedését. Ilyen természetes gátak például Dél-Amerikában az Andok és az Amazonas őserdő vagy Afrikában a sivatagok és őserdők, melyek mind képesek lehetnek egyfajta „kerítést” képezni a járványok között. Kína kapcsán fontos sajátosság volt még a selyemút, mely egyértelmű szerepet játszott a pestis Európába jutásában.

India lakossága folyamatosan növekszik, ráadásul évtizedeken belül megelőzheti Kínát is. A lakosság szerkezete azonban Kínáéhoz hasonlítható. A városok között nincsenek nagyobb távolságok, és olyan nagyobb földrajzi akadály (például hegység, tenger) sem található mely gátat szabna a vírus terjedésének. Habár Indiát Kínától elválasztja a Himalája-hegység, tengeri vonatkozásban azonban aktív összeköttetés van a két ország között.

Ahogy az a térképekről is egyértelműen kiderül, Európa a legkisebb, ám évszázadok óta a legsűrűbben lakott kontinens. A birodalmak és az országok között minimális volt és maradt a távolság a többi kontinens országaihoz mérve. Példaként leginkább Európa és a mai USA területének összehasonlítása szolgál, mely esetben Európa mindössze az Egyesült Államok méretének felét teszi ki (Alaszkát nem számolva). Ugyancsak jó összehasonlításként szolgál a Kongói Demokratikus Köztársaság, melynek mérete szintén egyezik Európáéval. Európa legnagyobb hátránya tehát

abban mutatkozik meg mind a pestis, a spanyolnátha, és az új típusú koronavírus-járvány kezelése kapcsán is, hogy más kontinensekhez képest kifejezetten kicsi; sűrűn lakott; az országok közötti kapcsolat pedig napi szintűnek mondható. A termőföldek és stratégiai területek szükségessége miatt folyamatosak voltak a háborúk, mindemellett már évszázadokkal ezelőtt is rá volt utalva a Kínával és Indiával való kereskedelemre többek között a selyem és a fűszerek tekintetében.

A mai orosz területeken a népesség eloszlása annyiban hasonlított az 1918-as és a 2020-as adatokhoz, hogy lakosságának túlnyomó része az Uráltól nyugatra helyezkedik el egy sűrűn lakott területen napi szintű kapcsolatot ápolva Európa országaival, tehát járványügyi szempontból ugyanúgy kitett volt, mint Európa, Kína, vagy éppen India.

Elemzésünk első részéből láthattuk, hogy annak magyarázatául, hogy a fekete halál miért és miként tudott Európában kimagasló halálozási számokat elérni, elsősorban a földrajzi elhelyezkedést; a társadalmi szokásokat, berendezkedést; illetve a gazdasági kapcsolatokat érdemes megvizsgálni. A korabeli Európában kifejezetten rossz higiéniai és egészségügyi állapotok uralkodtak, melyéhez a politikai és társadalmi rendszer egyaránt hozzájárult. A feudalista berendezkedés, a higiénia hiánya, továbbá a lakhelyek egymás közti közelsége egy olyan hálót képezett, melyben szinte lehetetlen volt a járvány megállítása és súlyos hatásainak mérséklése. Ezek tükrében pedig talán nem meglepő módon a későbbi járványokat is jobban megérthetjük.

A spanyolnátha kihatása a fejlett országok gazdaságára 1918 és 1920 között

Elsőként arra érdemes rámutatnunk, hogy a spanyolnátha a későbbi H5N1 vírushoz köthető, egy a XX. század elején megjelenő vírus volt. Fontos továbbá megjegyezni, hogy a vírus nem Spanyolországból származott, hanem Ázsiából, többek között Kínából. Nevét onnan kapta, hogy a betegséget először Spanyolországban jegyezték fel 1918 során, ahol drámaian megugrott a halálozások mutatója (Garrett, 2007).

A járvány lefutása 1918 és 1920 közé esett, azonban a vírus teljes mértékben a mai napig nem mondható inaktívnak. A spanyolnáthát a középkorban pusztító pestis mellett a történelem legsúlyosabban és egyben legtöbb halálesetet kiváltó

pandémiájának szokás nevezni. Mindössze három év során a fertőzöttek száma elérte az ötszáz millió főt.² Mindemellett pedig meg kell említeni, hogy a Föld lakossága ekkor mindössze két milliárd főre volt tehető. Becslések szerint legalább ötven millióan haltak bele a betegségbe, ami azt jelenti, hogy tíz fertőzöttből legalább egy.³

A spanyolnátha ennek következtében az emberiség történelmének eddigi legsúlyosabb pandémiája lett, néhány évtizeddel a második ipari forradalmat és alig néhány évvel az első világháborút követően. A spanyolnátha kialakulásának oka a mai napig tisztázatlan, de terjedésének gyorsasága kapcsán megemlíthető a világháború okozta magas elhalálozások száma és a holttestek hátrahagyása is. A pandémia okozta halálozások és az első világháborút követő társadalmi és politikai változások a gazdaságra is jelentős kihatással voltak, ugyanis az 1920-as évekre a világpolitika és a világgazdaság egyaránt több változáson ment át.

A járvány megjelenése jelentős problémákat okozott nem csak a fejlett országokban, hanem a kevésbé fejlett vagy fejlődő területeken is. Példaként megemlíthető, hogy abban az időszakban a társadalmi feszültségekkel küzdő Kínában is éppen úgy aktív eseteket jegyeztek fel, mint a gazdaságilag legfejlettebb USA-ban. Az 1918 és 1920 közötti időszak gazdasági nehézségeire ugyanakkor nem csak a pandémia volt kihatással, hanem közvetetten a társadalmi feszültségek és a politikai instabilitás is. Ennek következtében több állam is képtelen volt kezelni a pandémiát, ezt követően pedig a gazdasági helyreállítás is sok-sok nehézségbe ütközött.

Az első világháború során a katonák jelentős része (a halálozási arányok számát tekintve is) fiatalon besorozott munkaképes férfiakból tevődött össze. A besorozás, majd az elhalálozás következtében 1918-ra jelentősen csökkent a munkaképes fiatal férfiak száma, mely a gazdaságra is kihatással volt, krónikus volt a munkaerőhiány. A fejlett országoktól eltérően a gyarmatok és a társadalmi-politikai krízissel küzdő országok számára a pandémia kezelése, a gazdaság helyreállítása, és a politikai stabilitás helyreállítására egy időben került volna sor, mely kivitelezhetetlennek bizonyult. Ennek következtében olyan országok, mint Kína, Oroszország, vagy a brit korona alá tartozó India és Dél-Afrika jelentős halálozási rátával rendelkeztek.

² <https://www.cdc.gov/flu/pandemic-resources/1918-commemoration/1918-pandemic-history.htm> (2021.06.01)

³ <https://www.worldometers.info/world-population/world-population-by-year/> (2021.06.01)

Meg kell említenünk továbbá azt is, hogy a spanyolnátha idejében a gépesítettség fokozottan rendkívül szerény volt, ennek következtében pedig több munkaterület is nagyobb fizikai munkaerőre szorult, melyet csak a munkaképes korú férfiak tudtak ellátni. Ezen férfiak egy jelentős részét azonban 1914-ben besorozták katonának, ezáltal kiesetek a munkaerőpiacról. A háború és a spanyolnátha okozta halálozások száma tehát csökkentette a munkaerőt 1918-ig bezárólag, melynek következtében Európa jelentős gazdasági nehézségekkel nézett szembe.

A teljes kép megértéséhez és gazdasági nehézségeket kellően kiemelendő fontos megjegyezni, hogy a háború lezárását megvalósítandó Párizs környéki békeszerződések átformálták a korábbi évszázadok során kialakult hatalommegosztást Európában. Több birodalom is, mint például az Osztrák-Magyar Monarchia, a Német Birodalom, és az Oszmán Birodalom is feloszlásra került, Oroszország esetében pedig a februári, majd az októberi forradalom hozott jelentős változásokat az ország politikai, társadalmi és gazdasági életében egyaránt. A háborút követő Európában tehát több szempontból is jelentősen visszaesett a GDP növekedés és a várható élettartam is, melynek következtében a pandémiát olyan államoknak is nehezebbre esett kezelni, amelyek gazdaságilag erősek voltak és még gyarmatokkal is rendelkeztek. Ilyen volt többek között az Egyesült Királyság vagy Franciaország is.

1918-ban az orosz GDP 38,2 százalékkal, a francia 18,3 százalékkal esett vissza, Magyarországon szerény 2,69 százalékos, Spanyolországban pedig 0,7 százalékos visszaesés volt tapasztalható, míg az USA gazdasági növekedést könnyelhetett el. Egészen pontosan az USA GDP-je több mint 9 százalékkal növekedet még ebben az évben. 1919-től azonban az említett országok GDP növekedése járvány legaktívabb évében azonban jelentősen változott, melyet az alábbi táblázat is igazol. (1. táblázat).

1. táblázat: A gazdasági növekedés (nominális GDP) mutatóinak változása 1919 és 2021 között:

Ország	1919	1920	1921
Franciaország	10,5%	7,5%	-4,6%
Magyarország	-2,69%	-2,69%	3,87%
Spanyolország	0,62%	7,22%	2,48%
Oroszország	-13,0%	1,33%	-7,62%
USA	0,86%	0,94%	-2,26%

Forrás: NBER (2020)

Európa mellett a világ többi országában is jelentős változások mentek végbe a pandémia három éve során, példaként említve Kínát, ahol 1912-öt követően a politikai helyzet olyannyira instabillá vált, hogy polgárháborús helyzetet alakult ki. Oroszországban a bolsevikok vették át az uralmat, majd létrejött a Szovjetunió, mely új alapokra helyezte az ország társadalmi, jogi, és gazdasági szerkezetét, és sokszor az életszínvonal rovására tűzte ki a gazdaság fejlődését. A nemzetközi gazdaság vérkeringését tehát a spanyolnátha magas halálozási számai mellett más tényezők is befolyásolták, melyeket az alábbiakban összegezhetünk:

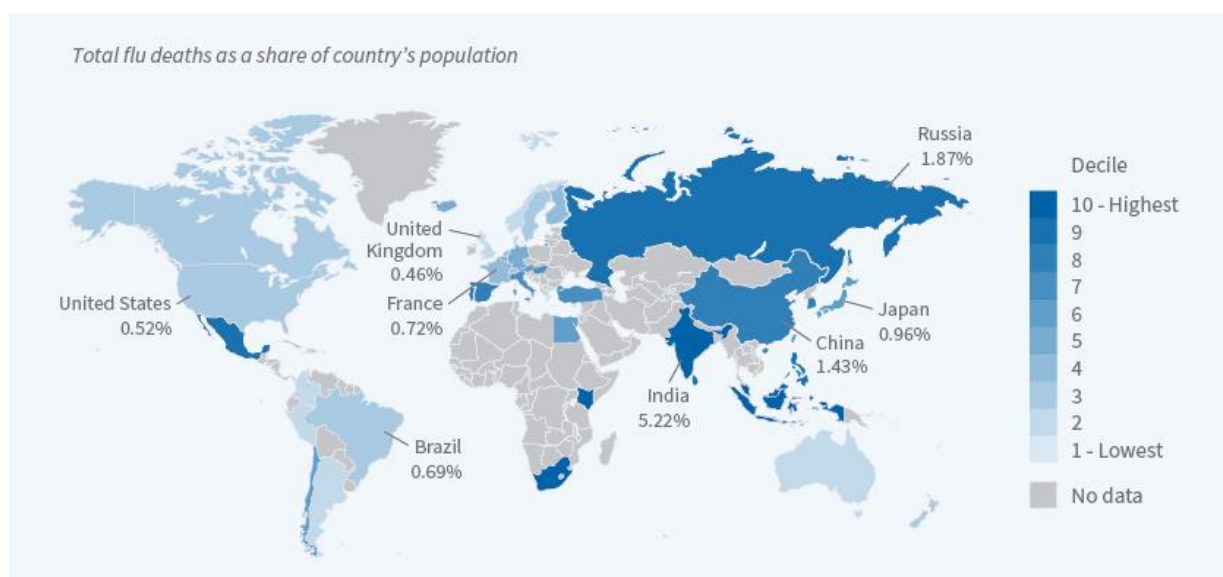
- A háború kimenetele, és a gazdasági visszaesése következtében 1917-ben az Egyesült Királyság jelentős mértékű hitelt vett fel az USA-tól, melyet csak 2015-ben (!) tudott véglegesen visszafizetni. Az USA-nak ezáltal érdeke volt a háborúba való belépés, egészen pontosan azért, hogy az Egyesült Királyság képes legyen törleszteni hitelét. A hitel összege 1,9 milliárd angol font volt, mely a kifizetés évében 2015-ben 2,8 milliárd amerikai dollárt tett ki.⁴
- Több, korábban jelentős európai birodalom is megszűnt a spanyolnáthával egy időben. Ezen országok elvesztették korábbi gyarmataikat, továbbá korábbi területük is felosztásra kerül, melynek következtében gazdasági adottságaik is meggyengültek. Példaként említhető az Osztrák-Magyar Monarchia, és a Német Birodalom is.
- A legfontosabb azonban az, hogy az első világháború utolsó évében a kimagasló halálozási számok, melyek többsége munkaképes férfiakból

⁴ <https://www.cnbc.com/2015/03/09/uk-finally-finishes-paying-for-world-war-i.html> (2021.06.10)

adódott, megnehezítette a gazdaság helyreállítását munkaerőhiány következtében az elkövetkező év(ek)ben.

Érdemes továbbá megemlíteni, hogy az új típusú koronavírus-járvánnyal ellentétben a spanyolnátha elsősorban nem a fejlett, hanem a kevésbé fejlett, vagy a sérülékeny államokban, valamint a gyarmatokon ért el kimagasló halálozási rátát. Oroszországban, Kínában és Indiában a népességarányos halálozási ráta kimagaslóan magas volt: India (5,22 százalék), Oroszország (1,87 százalék), Kína (1,43 százalék). (2. ábra):

2. ábra: A spanyolnátha járvány halálozási rátái 1918 és 1920 között:

Forrás: NBER (2020)

Indiában mintegy 17 millióan haltak bele a spanyolnátha járványba, a gazdasági és társadalmi válságban lévő Oroszországban pedig az első világháborúban való részvételt követően valósággal működésképtelenné vált az ország.⁵ Kína helyzete hasonlított Oroszországhoz, ugyanis a császárság utolsó évtizedeiben az elzárkózás és az ópium kereskedelem fellendülése következtében Kína nem csak jelentősen elmaradt más országoktól ipari fejlettséghez képest, de társadalmi és belpolitikai válságokkal is szembe kellett néznie. Mindez a császárság 1912-es megszűnését követően sem változott. Kínában tehát Oroszországhoz hasonlóan belső konfliktusok alakultak ki, az ország államigazgatása instabillá vált, és képtelen volt kezelni a

⁵ <https://www.nber.org/digest/may20/social-and-economic-impacts-1918-influenza-epidemic> (2021.06.14)

megjelenő problémákat. Emellett a spanyolnátha járvány 1921-es végét követően Kínában polgárháború alakult ki a Kommunisták és a Kuomintang között. A Szovjetunió és Kína tehát nem tudott érdemben védekezni a járvánnyal szemben, és ezzel együtt a gazdaság újraindításában sem tudtak Európához vagy az USA-hoz hasonló növekedést elérni.

Az európai periférián fekvő Oroszországot a spanyolnátha egy olyan időszakban sújtotta jelentősen, amikor az ország közigazgatása egyébként is instabillá vált és a gazdasági teljesítmény is drámaian visszaesett. A pandémia után viszonylag gyors növekedés volt megfigyelhető, ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a bővülés nem az életszínvonal növekedését eredményezte az immár kommunista országban.

Az első világháborút és a spanyolnátha járványt követően a politikailag stabil európai országok és az USA az 1920-as évekre viszonylag gyors gazdasági növekedést tudott elérni. A gazdaságtörténet később pedig rámutatott, hogy a gazdaságilag fejlett országok nagyobb eséllyel tudták kezelni a járványt, mint a politikai, társadalmi instabilitásban lévő, vagy éppen gyarmati függésben lévő országok és területek. 1922-re több ország kétszámjegyű, az országok zöme azonban egyszámjegyű növekedést tudott elkönyvelni. A bővülést többek között lehetővé tette az eltelt három év alatt felnőtt fiatal munkavállalók munkába állása, illetve a háborút követő gazdasági helyreindítás során megjelenő fogyasztási igények megnövekedése is.

Összegzés és következtetések

Elemzésünkéből és komparatív megközelítésünkéből láthattuk, hogy a járványokat, azok előzményeit és hatásait társadalmi és gazdasági dimenziójukban is érdemes taglalni. Ráadásul olyan tényezők is közre játszhatnak a járványok terjedésének megértésében, amelyek legkevésbé sem tűnnek egyértelműnek (lásd földrajzi adottságok). A fekete halál és a spanyolnátha sok szempontból összehasonlítható, más tényezők kapcsán azonban kevésbé. Az utóbbi legfontosabb gazdasági és társadalmi hatása az volt, hogy a fiatal munkaképes korú munkaerő száma (nyilvánvalóan más okok miatt is) drámaian visszaesett, mely hátráltatta a gazdasági visszaesésből való kilábalást. Abban az esetben, ha valamelyik országban társadalmi és gazdasági átrendeződés (felfordulás) is megfigyelhető volt, a járvány még inkább

elhúzódott és még több emberi, illetve anyagi áldozatot követelt, melyből nyilvánvalóan azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a stabil államszerkezet és politikai berendezkedés a járványok kezelése szempontjából is elemi fontosságú.

Az új típusú koronavírus-járványnak is vannak messzemenő gazdasági és társadalmi hatásai, amelyek nem feltétlenül csak a növekvő digitalizációban és a globális értékláncok átrendeződésében merülnek ki, hanem sarkalatos változások előfutárai. Fontos, hogy a korábbi járványok hatásainak tanulmányozásából merítve felkészüljünk a jelenlegi járvány hosszú távú hatásainak megértésére. A szemünk előtt zajló változások kapcsán pedig fontos észben tartani, hogy az átrendeződést a maga komplexitásában célszerű kezelni és hosszabb távú széleskörű gazdasági és társadalmi változásokra érdemes odafigyelni.

Felhasznált források

History of Information (2021): The Black Death Kills Thirty to Sixty Percent of Europe's Population.

<https://www.historyofinformation.com/detail.php?entryid=2090> (2021.06.19)

Centers for Disease Control and Prevention (2018): History of 1918 Flu Pandemic. <https://www.cdc.gov/flu/pandemic-resources/1918-commemoration/1918-pandemic-history.htm> (2021.06.01)

Worldometer (2021): World Population by Year. <https://www.worldometers.info/world-population/world-population-by-year/> (2021.06.01)

CNBC (2015): UK finally finishes paying for World War I. <https://www.cnn.com/2015/03/09/uk-finally-finishes-paying-for-world-war-i.html> (2021.06.10)

National Bureau of Economic Research (2020): Social and Economic Impacts of the 1918 Influenza Epidemic. <https://www.nber.org/digest/may20/social-and-economic-impacts-1918-influenza-epidemic> (2021.06.14)

Porter, S. (1999): The Great Plague. Phoenix Mill, Sutton Publishing.

Langer, W. L. (1964): The Black Death. Scientific American, 210(2), pp. 114–121.

Garrett, T. A. (2007): Economic Effects of the 1919 Influenza Pandemic: Implications for a Modern-day Pandemic. Federal Reserve Bank of St. Louis. p. 26.

Cesana, D. – Benedictow, O. J. – Bianucci, R. (2016): The origin and early spread of the Black Death in Italy: first evidence of plague victims from 14th-century Liguria (northern Italy). Anthropological Science, 125(1), pp. 15-24.